

DEN OKÄNDE LENIN

Av redaktör PAUL OLBERG

Trots den omfattande litteraturen om Lenin finns det alltså åtskilliga områden av bolsjevismens grundares liv och verksamhet, som äro föga kända av den stora allmänheten eller till och med nästan helt okända. Därför kan Nikolai Valentinovs monografi »Vstretji s Leninym» (Möten med Lenin, Chekhov-Publishing House, New York 16, 356 sidor, tryckt på ryska) utan förbehåll påräkna det livligaste intresse. Historiker, som syssla med Rysslands nyaste politiska historia, komma att hälsa boken som ett värdefullt dokument rörande den blivande ryske diktatorns intellekt, moraliska uppfattning och psykologiska egenskaper under en tid, då han befann sig i sin bästa ålder, 34 år. Den stora allmänheten kommer att läsa de flesta kapitlen i arbetet med växande spänning. Monografien är av aktuell intresse, när det gäller att förstå kommunismens praktiska politik. Det var Lenins ande, som styrde och ställde under Stalins diktaturregim. Den typiske opportunisten Lenin hade »principer» och »argument» för varje tillfälle, även om dessa tillfällen stodo i skarp motsats till varandra. Utan tvivel kommer även Malenkovs politik att finna riktlinjer i Lenins grundsatser och taktik.

Monografins författare är en känd rysk publicist och författare till nationalekonomiska, sociologiska och psykologiska arbeten. Han levde i Sovjetryssland till 1928. Därefter har han vistats i ett fritt land i Västeuropa och medarbetat i tidskrifter, som utges inom emigrationen. I fråga om sin världsåskådning kan Valentinov betecknas som partilös demokrat. Vid 24 års ålder, 1898, blev Valentinov revolutionär, medan han var student vid det polytekniska institutet i Kiev. År 1904 kom han till Genève, där Lenin då bodde. Såsom anhängare till den bolsjevikiska riktningen inom det ryska socialdemokratiska partiet, vilket då ännu inte formellt hade sprängts, begav sig Valentinov i enlighet med sin partiinstruktion från Kiev till Lenins bostad omedelbart efter sin ankomst till staden. Valentinov, som företedde goda rekommendationer, mottogs vänligt av partiledaren. Uppenbarligen gjorde gästen från Ryssland ett gynnsamt intryck på det ryska rikets blivande härskare. Det uppstod snart ett gott och förtroendefullt förhållande mellan Lenin och Valentinov, vilket ledde till tämligen regelbundna samtal dem emellan en eller två gånger i veckan. I motsats till talrika andra partivänner, som vid samtal med Lenin i regel vördnadsfullt accepterade hans uppfattningar, om än stundom efter livlig debatt, ställde Valentinov redan från början som sin upp-

gift att närmare utforska Lenins världsåskådning, ge akt på hans handlingssätt och studera hans karaktärsegenskaper. Han sade inte ja och amen till varje deklaration från Lenins sida utan svarade honom ofta och polemiserade mot honom; han kontrollerade sina iakttagelser om Lenin genom förfrågningar hos partivänner, som likaledes hade tillfälle till samtal med denne. Valentinov, som är väl förtrogen med litteraturen rörande Lenin, uppger i sin bok, att han skildrar händelser i Lenins politiska förflutna och hans principiella deklarationer, som nu för första gången göras bekanta för en större allmänhet. Detta påstående av den ryske publicisten, vars arbeten städse ha utmärkt sig genom sin saklighet och objektivitet, torde också överensstämma med verkligheten. Man kan väl antaga, att många detaljer i Lenins förflutna, som för första gången skildras i denna bok, redan ha varit kända för en intim krets kring den ryske härskaren.

Under den tid, som här kommer i fråga, dvs. den första hälften av år 1904, genomgick det ryska socialdemokratiska partiet en svår kris. Frågan, huruvida partiet skulle byggas upp på grundval av sträng centralisering eller av demokratisk federalism, frambragte en lidelsefull diskussion inom partiet. I tvenne broschyrer »Vad göra?» och »Ett steg framåt och två steg tillbaka» upptog Lenin en hänsynslös kamp mot den demokratiska mensjevikiska riktningen och pläderade för centraliseringen. Enligt Valentinovs framställning blevo under dessa månader, framför allt då den senare av de nämnda broschyrerna skrevs, karakteristiska symtom på en allvarlig nervsjukdom mer och mer påfallande hos Lenin. Valentinov betecknar detta tillstånd som ett slags raseri, som Lenin drabbades av då och då. Lenins taktik var vid dessa tillfällen genomsvad av hat och av en utrotningsskamp, som riktades mot hans motståndare inom partiet men som efter hand på samma gång skakade hans eget nervsystem. Valentinov berättar, att Lenin en gång vid denna tid gjorde ett avskräckande intryck på honom. »Det var inte något tvivel om», berättar Valentinov, »att Lenin var totalt färdig med sina nerver» ... »Han gjorde intryck av en mycket svårt sjuk människa. På min fråga: Är ni sjuk?, ryckte Lenin på axlarna utan att ge ett klart svar.» (Sid. 195.) Det är också anmärkningsvärt, att Lenins sätt att uttrycka sig frapperade Valentinov. Som bekant var Lenin akademiker och hade vuxit upp i en bildad familj, där det rådde kultiverade seder. Desto mera förvånad var Valentinov, att Lenin i sina samtal med honom rörande sina motståndare inom partiet använde vulgära och fränstötande uttryck, som överskredo alla anständighetens gränser. Detta förhållande var inte enbart att hänföra till den omständigheten, att Lenin inte mer var i stånd att behärska sig. Den dominerande tanken i Lenins hatfulla kritik mot alla betydande personligheter i partiet sammanfattar Valentinov på följande vis: »Av Lenins ord framgick med all tydlighet, att endast han, Lenin själv, besatt rättighet och kvalifikationer att mottaga den takt-pinne med vilken han skulle dirigera partiet.» (Sid. 168.)

Valentinov framhåller, att Lenin trots sina underliga handlingar och sina groteska åsikter gjorde ett utomordentligt starkt intryck på omgivningen, speciellt på Valentinov själv. »Det föreföll mig», berättar

tar Valentinov, »som om det skulle ligga något mycket viktigt dolt hos Lenin, men vad det var kunde jag inte riktigt göra klart för mig. Jag vet bara, att det var någonting, som drog mig till Lenin.»

Att Lenins ideologi var starkt påverkad av idéerna hos rebellerna, resp. nihilisterna Sergei Netjajev, Peter Tkatchev och Michail Bakunin, är sedan länge känt ur den ryska litteraturen. Okänt har däremot hittills varit, att Lenin har skapat sin revolutionära världsåskådning under direkt inflytande av nihilismens grundare och teoretiker Tjernischevskij. (Nikolaj Gavrilovitj Tjernischevskij var född 1828 och dog 1889.) I ett samtal med Valentinov förklarade Lenin, att han och hans bror Alexander (som blev avrättad) hade vunnits för den revolutionära rörelsen av Tjernischevskij. »Han har förvandlat mig i mitt allra innersta», sade Lenin ordagrant. Lenin hade, hävdar Valentinov, skaffat sig de specifika dragen i sin politiska fysionomi under inflytande av Tjernischevskijs verk, redan före sitt studium av marxismen. Anteckningarna härom, vilka särskilt gjordes av den kände kommunisten Vorovsky, senare Sovjets minister i Stockholm, ha inte offentliggjorts i Ryssland, uppenbarligen för att inte väcka tvivel på den traditionella uppfattningen i kommunistisk historia, enligt vilken Lenin skall äras som den hundra procentige marxisten. Men i själva verket, fastställer Valentinov, har det senare studiet av marxismen inte »botat» Lenin från Tjernischevskijs, Netjajevs och Bakunins nihilistiska uppfattningar.

Rörande Tjernischevskijs roll i den revolutionära rörelsen meddelar Valentinov värdefulla dokumentariska avslöjanden, som återges här nedan.

Under signaturen »Russkij Tjelovek» (rysk människa) skrev Tjernischevskij till Herzen, som i emigrationen i London utgav den radikala tidskriften Kolokol (Klockan): »Vårt läge är odrägligt, och endast bilan kan frälsa oss, och ingenting annat än bilan kommer att hjälpa oss. Ändra tonen i tidskriften! Eder Kolokol borde inte kalla till bön utan mana till storm. Ryssland! Grip bilan!» (Sid. 115.)

I den andan avfattade och spred Tjernischevskijs glödande anhängare, studenten och aktivisten P. G. Zaitjevsky, sedermera ledare för de ryska »jakobinerblankisternas parti», en blodtörstig proklamation.

»Vi skola», löd dokumentet, »gå till väga mer konsekvent än de stora terroristerna år 1792. Vi skola inte rygga tillbaka, om störtandet av den nuvarande regimen kommer att kosta trefalt mer blod än det, som utgöts av jakobinerna på 1790-talet. I den orubbliga tron på oss själva, på våra krafter och på folkens sympati för vår sak, i tro på den ärorika framtiden för Ryssland, som har missionen att som det första landet förverkliga socialismen, komma vi att proklamera parollen: Grip bilan! Sedan skola vi utan misskund utrota det kejsrerliga partiet, på samma sätt som detta nu inte har något medlidande med oss. Slå ihjäl dem på öppna platser, om nu detta förkastliga avskum skulle våga visa sig på gatorna! Döda dem på huvudstadens breda gator, döda dem på landet och i byarna! Tänk så här: den som då inte är med oss, är vår fiende, och fienderna är man tvungen att utrota med

alla medel! Leve den ryska sociala och demokratiska republiken!»
(Sid. 115.)

Lenin gjorde ingen hemlighet av att dessa paroller hade satt djupa spår hos honom. De tjänade honom sedermera, när han släppte loss inbördeskriget, som konkreta riktlinjer för hans våldspolitik. Men under emigrationen blev marxismen, liksom senare socialismen i Sovjetunionen, enbart utnyttjad av Lenin som en propagandametod, medan nihilismen hos en Zaitjnevsky förverkligades som ett idealiskt aktionsprogram. I denna Lenins taktik kom disharmonin mellan ord och handling mycket tydligt till uttryck. Ve den partimedlem, som i en diskussion vågade bestrida den ena eller andra tesen hos marxismen! Lenin brännmärkte en sådan medlem som kättare och renegat, som hade planer på att undergräva arbetarrörelsens grundvalar. Men Lenin själv fördjupade sig samtidigt i nihilistiska flygblad av Zaitjnevsky, Netjajev, Bakunin och Tkatchev, som voro utpräglade motståndare till den marxistiska världsåskådningen.

I en diskussion med Valentinov rörande moraliska normer i det moderna samhället företrädde Lenin lidelsefullt den ståndpunkten, att för en revolutionär och socialist är allting tillåtet, bara han framgångsrikt tjänar den revolutionära rörelsen och partiets uppgifter. Med påfallande missnöje berättade han om fallet B., som på sin tid hade tilldragit sig i partiet. Denne höge partifunktionär B. begick en kvalificerat omoralisk handling. Ledarna för de senare mensjevikerna Martov och Vera Sassulitj fördömde med all kraft B:s handlingsätt och genomdrevo en utslutning ur partiet. Häröver klagade Lenin: »Jag har förklarat för dem, att B. är en människa, som är mycket nyttig för revolutionen och hängiven partiet. Allt annat är mig fullkomligt ligkiltigt.» Härtill genmålde Valentinov, att inte ens de värsta gemenheter finge tadlas, bara de hade begåtts av »en för partiet nyttig människa». Man kunde på det sättet komma till Raskolnikovs principer (Brott och Straff, av Dostojevskij), enligt vilka »allt är tillåtet». — »Lenin stannade», berättar Valentinov vidare, »och såg på mig med ohöjlt förakt.» Allt är tillåtet, slungade Lenin ironiskt ut i luften. Därpå höll han en lång tirad om de moraliserande och eländiga intellektuella, som sysslade med att dränka partifrågor och revolutionära uppgifter i moraliserande pladder. Lenin uttryckte där- efter den åsikten, att Raskolnikovs illdåd i själva verket kunde rättfärdigas. Under diskussionens lopp anförde Valentinov fallet X, vilket enligt hans uppfattning måste fördömas på det skarpaste men som Lenin inte hyste några betänkligheter emot. När man — i Valentinovs närvaro — föredrog fallet för partiledaren Lenin, förklarade denne ungefär följande: »Eftersom jag inte är präst, håller jag inte några predikningar från predikstolen i kyrkan. Jag ser genom fingrarna med X:s handling.» Och Lenin meddelade ett överraskande moralkriterium, enligt vilket en avvikelse från den historiska materialismens teser skulle vara mycket mer fördömligt än X:s tilltag. Under den följande tiden gav Lenin talrika lika skakande som övertygande bevis för, att han i frågor rörande moral vida hade överträffat sin läromästare Machiavelli.

Kampberedskap och hjältemod propagerade Lenin i sina skrifter för såsom de ovillkorliga förutsättningarna för varje revolutionär. Under inflytande av denna åskådning hade Valentinov sina första samtal med Lenin i Genève. Han fick den uppfattningen, att Lenin vore den verkliga revolutionären; Lenin vore en man — tänkte Valentinov — som ägde alla teoretikerns och praktikerns egenskaper för att stå i spetsen för en folkrörelse; det stode utom varje tvivel, att hos honom ord och handling fullständigt överensstämde; han skulle om det behövdes lämna sin upphöjda plats för att kämpa tillsammans med massorna på barrikaderna; Lenin tillhörde inte — så var Valentinovs uppfattning — de som för sin egen säkerhets skull under varjehanda förevändningar försvinna från farozonen och lämna massorna i sticket.

Längre fram, då Valentinov hade gjort talrika iakttagelser om Lenins egenskaper på detta område, upplevde han en bitter besvikelse: Han konstaterade, att hans idealiserade uppfattning om Lenins personliga hjältemod som partiledare var helt och hållet utan grund. »En överensstämmelse mellan ord och handling, som var utbredd framför allt i bolsjevikiska partikretsar, existerade inte i ringaste grad hos Lenin ... Han skulle aldrig ha visat sig på gatan, på barrikaderna, vid ett eldangrepp av motståndaren, för att upptaga kampen. Den uppgiften skulle andra människor, enklare än han, sköta om. Hans propagandaskrifter voro genomsyrade av förakt mot fegheten. Man skulle därför ha kunnat tro, att han var en tapper man i ordets bokstavliga mening, som kämpade man mot man för sin övertygelse. Snarare var motsatsen fallet. Till och med i emigrationens partiförsamlingar drog sig Lenin hastigt tillbaka, då luften blev laddad i de lidelsefulla diskussionerna. »Sådana händelser», brukade han säga, »bör man helst gå ur vägen för i tid.»

Mycket påfallande var i S:t Petersburg under åren 1906—1907 Lenins oerhört överdrivna ängslan för sin personliga säkerhet. Likaså måste Lenins uppträdande i S:t Petersburg i juli 1917 ha gjort ett mycket pinsamt intryck; i tro, att timmen var inne för maktövertagandet, uppmanade det kommunistiska partiet arbetarna att demonstrera på gatorna och taga upp striden mot den provisoriska regeringen. Men knappast hade utsikterna till framgång börjat bli ovissa, förrän Lenin flydde till Finland.

Leo Trotskij förklarade Lenins förhållande på följande vis: »Karl Liebknecht var en revolutionär av oförskräckt tapperhet. Hänsyn till hans personliga säkerhet var honom helt främmande. I motsats härtill var för Lenin i mycket hög grad omsorgen om ledningens oantastlighet karakteristisk. Han var chef för generalstaben och hade alltid för ögonen, att han under kriget hade att sköta huvudkommandot.»

Denna förklaring torde i det stora hela vara träffande, nämligen då det gäller ett nationellt krig med en främmande fiende. I ett revolutionärt uppror, där ledaren alltid måste vara med massorna, demonstrerade Lenins förhållande allt annat än den revolutionära tapperhet, som han annars fordrade av alla partimedlemmar.

Det är inte utan överraskning, som man erfar i Valentinovs mono-

grafi, att de litterära kunskaperna hos kommunismens grundare lämnade mycket övrigt att önska. Detta område »utforskade» författaren tillsammans med sin partivän V. Vorovsky, som likaledes lade i dagen intresse för dessa frågor. De kommo bägge två till det sorgliga resultatet, att Lenins beläsenhet i litteraturen inte ens översteg den beläsenhet, som man finner hos en genomsnittlig rysk intellektuell. Naturligtvis hade han, genom att ha genomgått gymnasium, blivit väl förtrogen med de ryska klassikerna (Pusjkin, Lermontov m. fl.); särskilt väl kände han arbeten av Turgenjev, Gontjarov (författaren till den klassiska romanen Oblomov) och den revolutionäre folkdiktaren Nekrassovs poetiska verk. Men för flertalet andra författare, såväl mer som mindre berömda, både i den ryska och i den internationella litteraturen, hade Lenin intet intresse. Överhuvudtaget indelade han litteraturen i tvenne grupper: en, som kunde vara honom till nytta, och en, som han inte väntade sig någon nytta av. Grunderna för denna indelning angav han likväl inte närmare. Man kan endast förmoda, att han lade i dagen intresse endast för sådana verk, som motsvarade, resp. främjade hans politiska uppfattningar. »Dostojevskis verk ignorerade han målmedvetet» ... »För denna smörja har jag ingen tid att offra», brukade han säga. Sedan han hade läst Dostojevskis romaner »Memoarer från det döda huset» och »Brott och Straff», ville han inte läsa »Bröderna Karamazov» och »Demonerna». »Jag känner till innehållet i dessa båda illaluktande produkter, det räcker för min del», förklarade Lenin. »Demonerna» betecknade Lenin som en roman, som måste räknas till den »reaktionära smutslitteraturen». Han bläddrade igenom boken och slängde den ifrån sig. »Sådan litteratur behöver jag inte. Vad kan den ge mig?» frågade Lenin. Hans vredgade dom över denna roman utan att ha läst boken torde inte minst kunna hänföras till den omständigheten, att han igenkände sitt eget jag i »Demonernas» nihilistiska gestalter. Det är även betecknande, att Lenin inte ens hyste något intresse för de verk av Dostojevski, som voro genomsyrade av sociala motiv, exempelvis »Fattiga människor» och »De förödmjukade och kränkta». En gång tillfrågades Lenin, om han hade läst Shakespeare, Byron, Molière och Schiller. Han gav inte något klart svar. Av hans anmärkningar i förbigående framgick emellertid, säger Vorovsky, att de nämnda diktarna endast voro honom bekanta från litteraturundervisningen i skolan. Läst dem hade han inte. I Sibirien, där Lenin levde i tämligen goda förhållanden, började han lära sig tyska språket. Han lärde sig då en monolog av Mefistofeles utantill. Vid varje polemisk diskussion och överhuvudtaget så fort det gavs tillfälle citerade han orden: »Jag hälsar de lärda herrarna — ni har fått mig att svettas ymnigt.»

Med undantag av Faust hade Lenin inte läst något verk av Goethe.

Lenins motsägelsefulla natur, som å ena sidan dominerades av hat, brutalitet och maktlystnad, hade å andra sidan också sentimentala känslor. Han lyssnade gärna till arior av Dargomysjskij, Rubinstein och Tjajkovskij. Med förkärlek hörde han Tjajkovskijs romans »Hjältemod»: »Hjältemod visar sig i striden, men ännu högre står modet i tålmod och lidande, i kärlek och bön.» Lenin kunde enligt

Den okände Lenin

egen uppgift lyssna till Beethovens Sonate pathétique tio, tjugo, fyrtio gånger. För varje gång hänförde den honom med ny, ovanlig prakt.

De ursprungligen vänliga samtalen mellan Lenin och Valentinov antogo mer och mer karaktären av häftiga diskussioner. Valentinov kritiserade med tillbörlig saklighet Lenins åsikter om marxismen, filosofin, politiken, moralen. Den intolerante Lenin ville inte tåla kritiken. Från och med nu betraktade han Valentinov som en motståndare, som måste bekämpas med alla medel. Dessutom lade han Valentinov till last, att denne hade några samtal med mensjevikernas ledare, ehuru samtalen voro av rent teoretisk natur. Efter en pinsam uppgörelse bröto de en dag förbindelserna med varandra.

Valentinov lämnade det bolsjevikiska partiet och återvände till Ryssland som mensjevik.
